

ממגילת העצמאות למבוא לחוקה

70 שנים לאחר חתימתה נראה כי בשנים האחרונות המחויבות הלאומית למגילת העצמאות ולערכיה המכוננים הולכת ונסדקת. ערך השוויון - שאף שלא עוגן בחוק יסוד היה מקובל כמוסכמה חברתית שעוגנה בפסיקות של בית המשפט - נתון במתקפה. הגילויים של הדרת ואפליית מיעוטים, של פגיעה בחלשים ושל השתקת קולות אופוזיציוניים מתרבים ומעכירים את החזון הראשיתי של מדינת ישראל. את המגמה הזאת צריך לעצור. יש לשוב אל חזון מדינת ישראל ברגע הולדתה ולחוקק את חוק ייסוד: מגילת העצמאות.

יוחנן פלג
ראשון

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

בחירות
2019

”בארץ ישראל קם העם היהודי”

על השורה הפותחת את מגילת העצמאות אין ויכוח. העם היהודי וארץ ישראל ידעו גלגולים שונים. התיישבות, גלות, חורבן.

לפני כ־120 שנה, עם הקמת התנועה הציונית, קם לתחייה החזון של מדינה יהודית ריבונית בארץ ישראל. עוד בטרם כונס הקונגרס היהודי הראשון סרטט חוזה המדינה, בנימין זאב הרצל, את דיוקנה: מדינת היהודים תהיה מדינה דמוקרטית, ובה חוקה אחת לכולם.

”ארצנו החדשה תהיה לאות ולמופת לרבים”, התחייב הרצל בספרו “מדינת היהודים”. “תורת משפטינו תוכל להיות למופת, מלאת משפט וצדק, כאשר תדרושנה שאלות החברה בימינו [...] הרשות ביד כל איש להחזיק בדעותיו ובאמונת לבו, כשם שהלאומיות לא תחשב לאיש לחטאה. ואם יבואו בני דתות אחרות, או בני לאומים אחרים, לשבת בתוכנו, נכבדם כבוד גדול ומשפט אחד יהיה להם ולאזרחי הארץ.”

זוועות השואה חשפו הן את מידת הרוע האנושי שהאדם מסוגל להגיע אליו כשהוא מאבד את מחויבותו למוסר אנושי בסיסי הן את הפגיעות של עם שאין לו מדינה. ואז, מתוך האפר, נוצרה ההזדמנות המדינית לעצב ולמסד את חזונו של הרצל במילותיה של הכרזת העצמאות:

”מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.”

אבותינו המייסדים ראו בחזונם אל מעבר לאופק. הם התעלו מעל למצוקות מלחמת הקיום שהם היו נתונים בה וציירו למעננו את חזון המדינה היהודית – מדינת לאום המושתתת על ערכים דמוקרטיים אוניברסליים, שיש להם יסודות מוצקים גם במקורות היהודיים, ובהם שוויון ושותפות עם המיעוט הערבי החי בקרבנו.

ואולם בשנים האחרונות נסדקה מחויבותנו הלאומית למגילת העצמאות ולערכיה המכוננים. ערך השוויון, שאומנם לא עוגן בחוק יסוד אך היה מקובל כמוסכמה חברתית יציבה, נתון במתקפה. הולכים ומתרבים הגילויים בחוק ובמציאות של הדרה ואפליה של מיעוטים בכלל ושל המיעוט הערבי בפרט. תופעות כמו הדרת נשים, פגיעה בחלשים והשתקת קולות אופוזיציוניים מעכירות את חזון הראשית של מדינת ישראל.

את המגמה הזאת צריך לעצור. חוק הלאום שאושר בכנסת ה־20 מתעלם ממחויבותנו לדמוקרטיה ולערכיה. הטענה שהוא רק השלמה של רגל חסרה המצטרפת לחוקי יסוד קודמים אין לה על מה לסמוך. בכל חוקי היסוד מדינת ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית, ועל אחת כמה וכמה כך צריך להיות בחוק שכל מהותו הוא הגדרת אופייה של המדינה.

זה הזמן לשוב אל חזון מדינת ישראל ברגע הקמתה. איננו צריכים להמציא דבר. המורשת ההיסטורית, החברתית והמשפטית שלנו מעוגנת כבר במגילת העצמאות. עלינו רק לתת לה תוקף מחודש.

אני קורא לכם להצטרף אלינו למאמץ להחזיר את מגילת העצמאות לקדמת הבמה. אני קורא לכם להצטרף אלינו ולדרוש ממקבלי החלטות לחוקק את מגילת העצמאות ההיסטורית כחוק יסוד מבוא לחוקה וכמבוא לחוק לאום מתוקן, המדגיש את מחויבותנו לשוויון למיעוטים ולכלל אזרחי המדינה.

יוחנן פלסנר

נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה

מטרה

חוק יסוד זה נועד להגדיר את עיקרי אופייה של מדינת ישראל כמדינת לאום דמוקרטית ומחויבת לשוויון, שבה העם היהודי מממש את זכותו להגדרה עצמית ברוח עקרונות מגילת העצמאות, אשר מובאת כמבוא לחוק זה ואשר תשמש כמקור השראה לפרשנות הוראות חוק היסוד.

המבוא לחוק

ביום ה' באייר התש"ח הכריזה מועצת העם על הקמת המדינה, וזה דבר ההכרזה:

בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.

לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחד במולדתם העתיקה ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השוואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי

המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות, לא חדלו להעפיל לארץ ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השנייה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלוש נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להימנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב־29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים בצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.

זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תשי"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ־1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית - אשר תיקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלוש לאור חזונם של

נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ ישראל בשלמותה.

אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקפת הדמים הנערכת עלינו זה חודשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

פרק ב - סעיפי החוק

מתוך פרויקט "חוקה בהסכמה" בהובלת נשיא בית המשפט העליון, השופט (בדימוס) מאיר שמגר

1. יסודות

- (א) שם המדינה הוא "ישראל".
- (ב) ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית.
- (ג) המדינה תנהג בשוויון כלפי כל אזרחיה.
- (ד) משטר המדינה הוא דמוקרטיה פרלמנטרית.

2. ריבונות

מקור הסמכות של השלטון הוא רצונם הריבוני של האזרחים כפי שהוא בא לידי ביטוי בבחירות חופשיות.

3. דגל, סמל, המנון

- (א) דגל המדינה צבעו לבן, שני פסי תכלת סמוך לשוליו למעלה ולמטה, ומגן דוד תכול במרכזו.
- (ב) סמל המדינה הוא המנורה בת שבעת הקנים, שני ענפי עץ זית בצידיה והמילה "ישראל" למרגלותיה.
- (ג) המנון המדינה הוא "התקווה".

4. הבירה

- (א) ירושלים היא בירת ישראל.
- (ב) ירושלים היא מקום מושבם של נשיא המדינה, של הכנסת, של הממשלה ושל בית המשפט העליון.

5. שפה

- (א) עברית היא שפת המדינה.
- (ב) ערבית היא שפה רשמית. הסדרת השימוש בשפה הערבית במוסדות ממלכתיים או בפניהם תהיה בחוק או על פיו.

6. שבת ומועדי ישראל

שבת ומועדי ישראל הם ימי מנוחה ממלכתיים במדינת ישראל. למי שאינם יהודים תישמר הזכות לימי מנוחה בשבתם ובחגיהם.

7. הלוח העברי

לוח השנה העברי הוא לוח רשמי במדינת ישראל.

8. שבות

זכאי לעלות לישראל:

- (א) בן לאב או לאם יהודיים על פי ההלכה, ובלבד שלא המיר דתו מראון;
- (ב) מי שנתגייר;
- (ג) אדם בעל זיקה מוכחת לעם היהודי, כפי שייקבע בחוק.

9. אזרחות

- (א) האזרחות הישראלית תוקנה למי שנולד כשאביו או אמו אזרחי ישראל ותושביה, למי שעלה מכוח שבות, לבן זוגו ולילדיו;
- (ב) חוק יכול לקבוע מתן אזרחות ישראלית לקרוביו של מי שזכאי לעלות לישראל;
- (ג) הוראות בדבר הענקת האזרחות הישראלית, ויתור עליה או ביטולה ייקבעו בחוק;
- (ד) ניתן לבטל אזרחות רק בהליכים ובעילות שנקבעו בחוק, ובלבד שבגלל הביטול לא יהיה אדם משולל אזרחות של מדינה כלשהי.

10. מיעוטים

מדינת ישראל תבטיח את מעמדם של המיעוט הערבי, הדרוזי ומיעוטים אחרים בתוכה.

11. דתות

- (א) מדינת ישראל תבטיח את מעמדה ואת עצמאותן של כל הדתות בה.
- (ב) מדינת ישראל רשאית לספק ולממן שירותי דת.
- (ג) המקומות הקדושים יהיו שמורים מפני חילול, פגיעה אחרת, ומפני כל דבר שעלול לפגוע בחופש הגישה של בני הדתות אל המקומות המקודשים להם או ברגשותיהם כלפי אותם המקומות.

12. שמירה על מורשת הארץ ותושביה

המדינה תבטיח את שימורה ואת פיתוחה של המורשת ההיסטורית והתרבותית של הארץ ושל תושביה.

13. שמירה על הארץ ופיתוחה

המדינה תטפח את ערכי הנוף, את איכות הסביבה ואת משאבי הטבע ותפעל למניעת פגיעה בהם, תוך כדי שמירה על איזון עם הצורך בפיתוח הארץ.

14. יציבות החוק

אין בכוחן של תקנות שעת חירום לשנות חוק יסוד זה, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים; ואולם בשעה שקיים במדינה מצב של חירום בתוקף הכרזה לפי סעיף 9 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, תש"ח-1948, מותר להתקין תקנות שעת חירום מכוח הסעיף האמור שיהא בהן כדי לשלול או להגביל זכויות לפי חוק יסוד זה, ובלבד שהשליטה או ההגבלה יהיו לתכלית ראויה ולתקופה מסוימת ובמידה שלא יעלו על הנדרש.

15. שריון

אין לשנות חוק יסוד זה אלא בחוק יסוד שנתקבל ברוב חברי הכנסת.

יוחנן פלסנר הוא נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה. היה חבר כנסת בשנים 2007–2013. תחומי העיסוק העיקריים שלו הם רפורמות בממשל, במשק ובשיטת הממשל, שיפור האפקטיביות והיעילות של המגזר הציבורי, מדיניות החוץ והביטחון של ישראל, שילוב חרדים בחברה ובכלכלה.

הדברים המובאים במסמך זה אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

